

YOSHLAR VA AXBOROT-PSIXOLOGIK XAVFSIZLIK MASALALARI

Ro ‘ziboyeva Ma’mura Abdunabiyevna
University of economics and pedagogy
Pedagogika kafedrası v.b.dotsent

Annotatsiya. Ushbu maqola axborot xavfsizligiga bo‘ladigan tahdidlarga bag‘ishlangan bo‘lib, unda tahdid haqida umumiy tushuncha, axborotni muhofaza qilishning maqsadi, tahdidlarning kelib chiqishi, ularning sababi, axborot tizimidagi zaifliklar ko‘rib chiqilgan. Shuningdek, axborot xavfsizligiga bo‘ladigan tahdidlarning turlari atroflicha o‘rganilgan va O‘zbekistonda 2020 yilda yuz bergan taxdidlar taxlil qilingan.

Kalit so‘zlar. Tahdid, axborot tizimi, axborotni muhofaza qilish, axborot havfsizligi, konfidenstial ma’lumotlar.

Annotation. This article focuses on threats to information security, provides an overview of the threat, the purpose of protecting information, the origin of threats, their causes and vulnerabilities in the information system. It also examines the types of information security threats and analyzes the threats that occurred in Uzbekistan in 2020.

Keywords. Threats, information systems, information security, information security, confidential information.

Bugungi kunda axborot xavfsizligi tushunchasiga ko‘plab ta’riflar berilgan. Axborot xavfsizligi (inglizcha "Information security") - axborot va tegishli infratuzilmani, shuningdek ma'lumot egalariga yoki foydalanuvchilariga zarar etkazish bilan bog‘liq tasodifiy yoki qasddan ta’sirlardan himoya qilinganligi. Axborot xavfsizligi – ma’lumotlarning maxfiyligi, yaxlitligi va mavjudligini ta’minlash[4]

Tahdid deganda kimlarningdir manfaatlariga ziyon yetkazuvchi ro‘y berishi mumkin bo‘lgan voqea, ta’sir, jarayon tushuniladi. Axborotga yoki axborot tizimiga salbiy ta’sir etuvchi potentsial ro‘y berishi mumkin bo‘lgan voqea yoki jarayon axborot munosabatlari sub’ektlari manfaatlariga qaratilgan tahdid deb yuritiladi[5].

Masalaning mohiyatini tushuntirishdan oldin, shaxsiy xavfsizlik va psixologik xavfsizlik tushunchalariga to‘xtalamiz. Xo‘sh, shaxsiy xavfsizlik va psixologik xavfsizlik nima?

I. A. Bayevning ta’rifiga ko‘ra, "shaxsiy xavfsizlik" tushunchasi qanday shaxsning hayotiy manfaatlarini himoya qilish holati. Psixologik xavfsizlik-ta’lim muhitining holati shaxsiy va ishonchli muloqotga bo‘lgan ehtiyojni qondirishga hissa qo‘shadigan o‘zaro munosabatlardagi psixologik zo‘ravonlikning namoyon bo‘lishi, atrof-muhitning ahamiyatini yaratish va ruhiy salomatlikni ta’minlash unga kiritilgan ishtirokchilar " [2, 172-bet].Psixologik xavfsizlik normal sharoit yaratadi aqliy jarayonlarning ishlashi va insonning antisosial xatti-harakatlarini istisno qiladi.Insonning psixologik xavfsizligiga ko‘plab omillar ta’sir qiladi. Ushbu omillardan biri va bugungi kunda eng muhimlaridan biri kun hisoblanadi axborot xavfsizligi.Kompyuter texnologiyalarining Internet mo‘jizasi dunyoni o‘zgartirdi.

Mutaxassislarning fikriga ko‘ra, axborot va psixologik xavfsizlik tushunchasini quyidagi holatlarga asoslanib talqin qilish tavsiya etiladi. Birinchidan, axborot-psixologik xavfsizlik himoya hisoblanadi psixikaga bevosita ta’sir qilish orqali o‘z e’tiqodlari, muqaddas ideallari va e’tiqodlaridan mahrum bo‘lgan buzg‘unchi g‘oyalardan. Shunday qilib, birinchi navbatda axborot va psixologik xavfsizlikka bo‘lgan ehtiyoj inson va jamiyat, inson va davlat, shaxs va uning bilan bog‘liq daxlsizlik, millat va milliy qadriyatlar, shu jumladan urf-odatlar, an’analar, tarixiy va madaniy meros, uzluksizlik.

Ikkinchidan, agar axborot va psixologik talablarga rioya qilinmasa xavfsizlik, uning

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

samarali choralari ko’rmasdan, halokatli g’oyalar muqarrar ravishda tarixiy mafkuraviy g’oyalar olib keladi xalqlar va Millatlar milliy qadriyatlarini yo’q qilish orqali.

Uchinchidan, axborot jamiyatida zamonaviy aqliy texnologiyalarning axborot orqali rivojlanishi tobora ortib bormoqda Ma’lum bo’lishicha, bu holat xalqaro siyosatda yanada xavfli bo’lib, buyuk davlat davlatlararo va mintaqalararo muammolarni hal qilishda gullab-yashnashi mumkin. Ushbu bosqichda ko’proq foydalanish talab etiladi siyosiy muvofiqlashtirishning an’anaviy usullari.

Oltinchidan, axborot va psixologik xavfsizlik kontseptsiyasi zamonaviylardan samarali foydalanish va boshqarishni talab qiladi tinchlik va barqarorlik uchun axborot texnologiyalari, bu muayyan hayot uchun jiddiy ijtimoiy xavf tug’dirishi mumkin millat, mamlakat xalqi.

Axborot makonining paydo bo’lishi nafaqat uning bo’linishiga, balki nazorat qilish va boshqarishni istagan tomonlarning paydo bo’lishiga olib keldi unda sodir bo’layotgan jarayonlar. Ushbu guruhlarining kurash vositasi ham bu axborot vositasi. Tahlilchilar odamlarga psixologik ta’ir ko’rsatadigan va ularni boshqaradigan axborot vositalarini, kompyuter virtualari, mantiqiy bombalar, qurilmalar, barqaror rivojlanish, bu muayyan hayot uchun jiddiy ijtimoiy xavf tug’dirishi mumkin millat, mamlakat xalqi.

Axborot makonining paydo bo’lishi nafaqat uning bo’linishiga, balki nazorat qilish va boshqarishni istagan tomonlarning paydo bo’lishiga olib keldi unda sodir bo’layotgan jarayonlar. Ushbu guruhlarining kurash vositasi ham bu axborot vositasi. Tahlilchilar odamlarga psixologik ta’sir ko’rsatadigan va ularni boshqaradigan axborot vositalari, masalan, kompyuter viruslari, mantiqiy bombalar, telekommunikatsiya tarmoqlarida ma’lumot almashishni bostiradigan qurilmalar, shuningdek hukumat va qurolli kuchlardagi ma’lumotlarni soxtalashtirish. Axborot xavfsizligi tahdidlariga ta’sir qilishning asosiy vositalari psixologik va axborot ta’sir qilish vositalari, masalan, bir martalik targ’ibot kampaniyalari, uzoq muddatli targ’ibot kampaniyalari, mafkuraviy bosim, madaniy kengayish, axborot blokadas. Psixologik va axborot ta’siri beqarorlar-ichki ijtimoiy-siyosiy vaziyatni qo’zg’atish, muxolifat g’oyalarini qo’zg’atish va hatto isyonni qo’zg’atish.

Globalashgan axborot makonida bu mumkin emas psixo-axborot ta’sirini to’liq cheklash yoki nazorat qilish. Demokratik boshqaruv, fikrlarning xilma-xilligi bunga yo’l qo’ymaydi. Aslida, tarqatiladigan har qanday ma’lumot ikki marta tekshirilishi kerak. Ammo haqiqat bu sarobga yo’l qo’ymaydi. Shuning uchun muammoning boshqa yechimlarini izlash tavsiya etiladi.

Birinchidan, tashqi tahdid kuchlariga munosabatni shakllantirish. Ikkinchidan, bilim va tahliliy darajani oshirish kerak fuqarolarning oq va qora ranglarni ajrata olish qobiliyatlari.

Uchinchidan, jamiyat va davlat manfaatlariga javob beradigan turli xil ma’lumotlar oqimida kerakli ma’lumotlarni yetkazish odamlar uni tezroq qabul qiladigan va unga ishonadigan darajada. Qachon ushbu muammoni yetarli darajada hal qilish uchun salbiy ma’lumotlarning ijtimoiy ongga ta’siri keskin kamayadi.

To’rtinchidan, milliy ommaviy axborot vositalariga ishonchni oshiring, chunki axborot xavfsizligini ta’minlashning eng muhim shartlari quyidagilar bilan bog’liq jamiyatdagi axborot tanqisligini bartaraf etish bilan. Agar aholi bo’lmasa mahalliy ommaviy axborot vositalariga ishonadi va ularni asosiy ma’lumot manbai sifatida qabul qilmaydi, tabiiyki, u boshqa manbalarni qidiradi.

Beshinchidan, sohada malakali kadrlar bilan ta’minlash axborot va yangi texnologiyalarni boshqarish.

"Rivojlanayotgan mamlakatlarning xalqaro hamjamiyatga tobora ortib borayotgan integratsiyasi ulardan global axborot makonida o’z imidjini yaratishni talab qilmoqda.

“Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim, fan, innovatsiya va ilmiy tadqiqotlarning salmoqli natijalari: muammo va yechimlar” mavzusida Respublika ilmiy anjuman to’plam materiallari 2024-yil 19-aprel kun.

Chunki globallashuv inson hayotini qanchalik qizg’in qilmasin, har bir millatning o‘ziga xosligi uning milliy qadriyatlar va urf-odatlariga sodiqlik uning millat sifatida o‘ziga xosligi uchun jiddiy tahdiddir. Shuning uchun muammolar axborot xavfsizligi bugungi kunda nafaqat rivojlanayotgan, balki dunyoning etakchi mamlakatlari uchun ham muhimdir" [3, 54-55-betlar]. Axborot sohasidagi munosabatlarni kengaytirish bilan bir qatorda jamiyatda, eng dolzarb muammolardan biri bu sohada jinoyatchilikning oldini olishga qaratilgan yangi ijtimoiy munosabatlar – axborot xavfsizligi. Ta’limda yoshlarning axborot xavfsizligining psixologik jihatlari va uning ilmiy asoslanishi masalasini ko‘rib chiqish tadqiqotning integral xususiyatini ta’minlaydi. Bu bog‘liq va o‘rganilayotgan muammoning o‘zi murakkab va ko‘p qirrali ekanligi sababli, uni yoshlarda shakllantirishning muvaffaqiyati asoslashni talab qiladi turli xil ilmiy-nazariy, uslubiy va uslubiy asoslar ilmiy sohalar, shu jumladan madaniy, psixologik, pedagogik va boshqalar. Ilmiy asarlarga murojaat qilish aslida etarli emasligini tasdiqlaydi psixologik jihatlarni o‘rganishga bag‘ishlangan ilmiy tadqiqotlar yoshlarning axborot xavfsizligi.

Adabiyotlar

1. Karimov I.A Vatanimiz tinchligi va xavfsizligi bizning kuchimiz, birligimiz va xalqimizning o‘zgarmas irodasiga bog‘liq / И. А. Каримов. Matn: to‘g‘ridan-to‘g‘ri O‘zbekiston. 2004. 12-sahifa.
2. Баева, И. А. Психологическая безопасность в образовании / И. А. Баева. Психологическая безопасность в образовании. Санкт-Петербург: Союз, 2002. 172 с. Текст: непосредственный.
3. Qosimova, N.S. Internet jurnalistikasining texnologik asoslari / N. S. Qosimova. Matn: noma'lum // Internet urnalizmining texnologik asoslari. 2012. 54-55 betlar.
4. <https://uzcert.uz/usefulinfo/prognoz-osnovnykh-riskov-kiberbezopasnosti-na2021-god/>
5. Рекомендации - ГУП "Центр кибербезопасности" (tase.uz)